

ФАКТИЧКАТА И ПРАВНАТА СОСТОЈБА СО МАКЕДОНЦИТЕ ВО СОСЕДСТВОТО

Секоја држава, дури и Република Македонија треба да се грижи за правата и за положбата на припадниците на македонскиот народ, кој живее во соседните земји, но исто така, и за иселениците. Тоа е предвидено и во член 49 од Уставот на РМ, каде е наведено дека таа го помага нивниот културен развој и ги унапредува врските со нив. Но, прашањето е колку во изминатиот 14-годишен период од

ниот диверзитет на Европа. Човек воопшто не мора да се определи за припадник на малцинство за да може да си ги чува јазикот и врската со традицијата. Најдобар пример за тоа се Гораните. По Втората светска војна за нив не можело да се изнајде решение, за тоа кои се и што се, и затоа решавањето на нивниот случај го оставиле за идно време. Развојот на настаните ги принудил тие луѓе да се заинтересираат што се,

"ВОЈВОДИТЕ" И "КОМИТИТЕ" БОРБАТА ДА ЈА ВОДАТ ВО ИНСТИТУЦИИТЕ

независноста на државава, Министерството за надворешни работи си ја исполни својата обврска и имаше ли можност за тоа, а ако немаше, тогаш каде е проблемот?

До транзициониот период, член 49 од Уставот во основа се однесуваше само на три земји - Албанија, Бугари-

Експертите, а и Советот на Европа, предвидуваат две многу различни опции: првата е Рамковната конвенција за заштита на правата на малцинствата, а втората е Европската повелба за малцински и регионални јазици. Суштината на втората е да се зачуваат културниот и јазичниот диверзитет на Европа. Човек воопшто не мора да се определи за припадник на малцинство за да може да си ги чува јазикот и врската со традицијата.

бидејќи сите сè уште им велат - вие сте наши. Едни им велат дека се Срби, а други, пак, дека се Бошњаци. Сепак, од друг аспект, од аспект на јазикот, тие се профилираа етнички, го говорат тетовскиот дијалект на македонскиот јазик, иако е факт дека помладите генерации го изгубиле или го губат јазикот, денес го зборуваат српскиот, односно бошњачкиот. Гораните и меѓународната заедница сега се испречени пред сериозно прашање - како понатаму со нив, како да се обезбедат нивните права врз оваа основа?

■ Пишува: Жаклина МИТЕВСКА

ја и Грција. Практично, транзицијата од 1991 година го структурираше македонското малцинство во поранешните југословенски републики. Профилирањето на тие републики во независни ентитети го отвори прашањето што со малцинствата кои дотогаш беа под единствена југословенска политика. Како држава можевме ли да се грижиме за нашето малцинство во експерепубликите, дотолку повеќе што војната на

овие простори го пролонгира развојот на тие држави, а автоматски овие прашања ги остави за подоцна. Дури сега можеме да зборуваме за автентични форми на организирање на Македонците во тие земји. Сепак, најтешко е човек да го почитува правото, кога другиот кој е околу него не го почитува. Како држава го почитуваме правото и така постапуваме, оставајќи можност тие луѓе, сопствена волја, да се изра-

зат како Македонци и од тоа да произлезе дали се припадници на македонското национално малцинство.

Во однос на ова прашање експертите, а и Советот на Европа, предвидуваат две многу различни опции: првата е Рамковната конвенција за заштита на правата на малцинствата, а втората е Европската повелба за малцински и регионални јазици. Суштината на втората е да се зачуваат културниот и јазич-

ПРИТИСОК

Тешко е да се зборува за транзициониот период. Во 1992-1993 година МНР се обиде да воспостави контакт со нашите во дијаспората. А во тој период сè уште постоеше страв во поглед на изјаснувањето на македонското малцинство. Во Грција Македонците беа изложени на притисок, а така беше и со нашите луѓе во Бугарија. Дури сега созрева вистината и може да се примени поина-

Д-Р ТАТЈАНА ПЕТРУШЕВСКА, ПРОФЕСОР ПО МЕЃУНАРОДНО ЈАВНО ПРАВО, МЕЃУНАРОДНИ ОРГАНИЗ "ЈУСТИНИЈАН ПРВИ", СКОПЈЕ

ЗА НИЕДНА ДРЖАВА МАЛЦИНСТВОТА НЕ СМЕАТ ДА Б

☀ Македонското малцинство во соседните држави, според член 49 од Уставот на Република Македонија, е згрижено, односно државата води грижа за него. Дали тоа е само збор кој нема никаква примена?

ПЕТРУШЕВСКА: Она на што никогаш, во никакви дискусии, високо интелектуални или приземно политички, сеедно, во никакви, дури ниту во петпарачките кафеански муабети не смее да се заборава, она што секогаш, во секако ниво и квалитет на текстови, од новинарски до еклатантно научни не смее прилично воочливо да не биде потцртано, е фактот дека Македонците во соседните држави живеат во соодветната држава, а не во Република Македонија, исто како што и Албанците, Грците, Бугарите, Србите и Црногорците во Македонија живеат во оваа, а не во околните матични држави. Овој факт на животот не останува без соодветни правни, меѓународно-правни и внатрешно-правни консеквенци. Односно, овој животен факт е преликан и во определени правно-релевантни факти. Имено, Македонците во соседните држави се државјани на тие држави, поврзани се и правно и политички, имено со нив, а не со Република Македонија. Исто како што и деловите на околните народи кои живеат во Македонија, токму со неа негуваат трајна и стварна правна и политичка врска. Линкот на малцинствата со нивната матична држава има само културолошки, никако не и правен предзнак. Изведено до крајни консеквенци тоа значи дека Македонците во околните држави, иако зборуваат мајчин јазик различен од мнозинското население, иако имаат поинаков етнички, национален (и)ли религиозен идентитет, во правна и во политичка смисла се целосно рамноправни со мнозинството, бидејќи практикуваат фактичка врска со државата во која живеат и функционираат како општествени суштества, а не со државата која се означува како нивна матична држава. Значи, Македонците во соседните држави мораат да уживаат идентични права и положба како и сите други државјани на државите кои се во прашање. *Argumentum a contrario*, нивните држави кон нив не смеат да се однесуваат како кон странци. И уште нешто. Во услови на евентуално влошување на односите меѓу Република Македонија, од една, и конкретна соседна држава, од друга страна, малцинствата во двете држави не смеат да бидат предмет на дискриминација врз основа на припадност на конкретно малцинство. И конечно, доколку некоја држава преземе неповолни мерки против припадниците на конкретно малцинство, матичната држава на тоа малцинство не смее, меѓународно-правно опсервирано, да презема какви било противмерки против припадниците на малцинствата на сопствената територија. Треба ли да се нагласува дека Македонија крајно доследно ги почитува сите универзални и регионални стандарди во однос на правата и положбата на малцинствата, дека никогаш немала проблем со никакви противмерки дури и во случаи кога правата на припадниците на македонското малцинство во соседните држави, во различни периоди, биле предмет на рестрикции или кршење. Всушност, најголемиот напредок кој РМ го има направено на планот на остварување на политичките критериуми за прием во членство во ЕУ е токму во сферата на почитување на правата на припадниците на малцинствата. Од друга страна, повторно како прашање на меѓународно-правен стандард, ниту една држава не ужива посебно право дипломатски да ги штити културно и етнички сродните странци, кои како малцинства живеат во околните држави. Такво право не ужива ниту Македонија. Тоа право РМ го има и смее да го практикува само во однос на сопствените државјани кога тие се наоѓаат надвор од нејзината

територија. Кои се тогаш меѓународно-правно дозволените рамки во кои РМ смее и може да ја манифестира сопствената, уставно прокламирана "грижа" за Македонците во соседството?

☀ Како нашиве досегашни влади требаше да се постават на меѓународен план кога е во прашање македонското малцинство во Бугарија, Грција, СиЦГ, Албанија?

ПЕТРУШЕВСКА: Бездруго, Република Македонија смее да дејствува само во рамките на општиот интерес, што која било држава смее и мора да го има за степенот и начинот на почитување на човековите права во најопшта смисла на зборот, а во рамките на можностите што во таа смисла ги нудат специфичните видови меѓународни договори - универзалните и регионалните мултилатерални договори за заштита на основните слободи и човекови права. Но, доволно исцрпувачката и извонредно комплексна приказна за малцинствата, за среќа не завршува тука. Меѓународното право дозволува можност за реципрочно признавање на посебниот интерес за малцинствата на/во конкретни држави во по-

ИДАТ СТРАНЦИ

себни двострани договори. Кога тоа би се случило, па дури и кога само би постоела иницијатива од страна на РМ за отпочнување преговори кои би воделе кон склучување такви договори, би постоела основа за тврдење дека РМ како-така се грижи за "правата и положбата на припадниците на македонскиот народ во соседните држави", особено во насока на "помагање на нивниот културен развој и на унапредување на врските со нив".

 Постојат ли меѓународни механизми кои Македонија треба да ги примени за да даде поддршка за своето малцинство кога станува збор за поднесените тужби во Стразбур?

ПЕТРУШЕВСКА: Во постапки кои се во тек, до донесувањето на пресудите не постои правен механизам за вклучување и на Република Македонија. Но, откако пресудите се донесени, преку Комитетот на министри во кој е претставена секоја држава-членка на Советот на Европа, може да се бара конкретната држава да преземе мерки за отстранување на последиците од кршењето на Европската конвенција за основните слободи и човекови права. Македонија, како и секоја друга држава-членка на Советот на Европа, има право и на апликација до Судот во Стразбур против постапки на конкретна држава-членка поради повреди кои ги направила кон конкретни човекови слободи и права предвидени со Европската конвенција за основни слободи и човекови права. Покрај овие постапки, кои имаат правни реперкусии, секогаш остануваат можностите на Република Македонија за политички притисок преку други помоќни држави или во концентрирано содејство со други држави, или преку органите на меѓународните организации и институциите на меѓународните ентитети, врз државите кои не ја почитуваат спомнатата конвенција да престанат да ја кршат под закана со определени непријатности што за нив би произлегле доколку тоа не го сторат.

 Колку македонското малцинство треба да учи од албанското во Македонија како да се "избори" за своите права во тие држави, а при тоа да има секаква морална и правна поддршка од матичната држава - Македонија?

ПЕТРУШЕВСКА: Во оној дел, што значи повикување на сите релевантни документи за човековите слободи и права и за правата на припадниците на малцинствата, припадниците на македонските малцинства во соседните држави имаат многу што да научат од припадниците на албанското малцинство во РМ. Не само во смисла на нивно гарантирање во внатрешните правни акти, туку спроведување во целина. Тоа подразбира гласна и страсна активност не само пред органите на соседните држави, туку и во органите и во институциите на меѓународните организации. Редовно, систематско, темелно, сериозно претставување на ситуацијата во сопствената држава и барање поддршка за нејзино драстично менување кон многу подобро. Но, никако не би сугерирала следење на постапките на сила кои беа применети во Македонија во кобната 2001 година. И тогаш тврдев дека силата е против-правна категорија, дека не смее да биде основа на правото. И денес стојам на ставот дека еднаш употребена сила отвора простор за нови и нови закани, кои ниту се ниту можат да бидат право, бидејќи не создаваат амбиент за градење правна држава. Настапот на македонските малцинства кај соседите мора да биде и амбициозен и агресивен, но секогаш во согласност со правните процедури, во рамките на постојните институции...

ков пристап и со нашите во соседството и со иселениците во прекуокеанските земји. Што се однесува до малцинствата, од МНР велат дека не можат да се согласат со констатациите дека Македонија се откажува од малцинствата во интерес на добрососедските односи. Тие се противници на принципот билатерално да се карае. Тој принцип постоел во услови кога меѓународната заедница од крајот на Втората светска војна и наредните 40 години одбивала да го регулира прашањето на малцинствата како колективитети. Дури кон крајот на 80-тите години на минатиот век ООН го развива принципот на индивидуални права на припадниците на малцинствата, а Советот на Европа во 90-тите години, но повторно НЕ како колективни права, туку како индивидуални права, кои можат да се уживаат групно. До осамостојувањето на Македонија практично и немаше меѓународни механизми на тој план. Поаѓајќи од принципот никој не може да биде толку објективен за да не биде субјективен, ќе превладеат механизмите под закрила на меѓународната заедница; гласот на разумот ќе завладее и ќе дојде до решение. Тоа не се брзи процеси.

ЛОБИРАЊЕ

Колку Македонија како држава лобираше за правата на своето малцинство кога се во прашање тужбите, кои Македонците од Грција и од Бугарија ги поднесоа до Судот за човекови права во Стразбур, или добиените пресуди, се заслуга на самите нив ("Виножито", ОМО Пирин, ОМО-Илинден). Со вжештена политика не само што не се помага, туку и се одмага. Потребен е балансиран пристап - отворање на одредени прашања на билатерално ниво и водење постапка во меѓународни организации. Пресудата на Европскиот суд за човекови права на Македонците во Грција и во Бугарија се доказ за правилноста на овој став. Европскиот суд на-

веде дека барањето за сецесија од страна на македонското малцинство (за што обвинија Бугарите), сè додека не биде посегнато по оружје, е слобода на мислење и право да се изрази мислењето. Сега кога Европскиот суд им го напиша тоа на Бугарите, тие немаат основа било што и било кому да му приговораат по таа основа. Во пресудата се вели дека дури и со таквите екстремни ставови - како што е тој на ОМО Илинден, дека и сецесијата е можна - не само што не направила ништо недемократски, туку тоа е право на тие луѓе така да мислат. Многу слично е и со одлуката за "Виножито" кое, за жал, има слична паралела со состојбите во Македонија. Судот им пресуди на Грците дека Воскопулос и "Виножито" не се тие кои сеат омраза, туку грчката држава.

Сепак, се поставува прашањето зошто кај македонското малцинство, колку и да се бори за своите права во земјите каде што живее, постои проблем во разединетоста. Можеби тоа засега најмногу е изразено во Бугарија, на една страна е ОМО Пирин, а на друга ОМО Илинден, иако оваа појава веќе се забележува и во другите земји од соседството и пошироко. Каде треба да се бара одговорот за овој проблем? Во желбата секој од нив да биде "војвода наместо комита", разликата е само во начинот на кој ги бараат своите права и како да се дојде до целта. Мора да се оди на институционален начин, со разум, ништо не се постигнува ако се земе каменот и се вика. Дури ако се исцрпат внатрешните механизми, тогаш се вклучуваат меѓународните. Да се надеваме дека тоа ќе го осознаат Македонците (а одличен показател за тоа се успешните пресуди од Судот во Стразбур), ќе се воспостави соработка меѓу нив, на пример, во Пиринска Македонија, но и во Јужна Бугарија, каде што се Помаците, а и во останатите земји.